

Field : Islamic Sciences

Type : Review Article

Received: 15.06.2017 - *Corrected*: 10.11.2017 - *Accepted*: 19.11.2017

Hadislerin Hz. Peygambere (s.a.s.) Âidiyetini Tespitte Hz. Ömer'in Kullandığı İstişhad Metodunun Hadis İlmine Katkısı

Erdoğan KÖYÇÜ

Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Bartın, TÜRKİYE

E-Posta: ekoycu@bartin.edu.tr

Öz

Ömer b. el-Hattâb, hem Hadis İlmî'nde hem de İslâm Tarihi'nde üzerinde en çok mesâî harcanan bir sahâbî olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Hadis İlmî'nde rivayet ettiği hadislerin kıymeti ve hadislerin nakillerinde zapt yönünden eleştiriye tabi tutulması dikkate değer hususlardandır. İslam Tarihi'nde ise ilk olarak Emîru'l-Mü'minîn sıfatının kendisine verilmesi yanında Peygamberimizin (s.a.s.) Mekke'den Medine'ye hicret ettiği milâdî 622 yılını hicri yılı takvim başı ilan etmesi, devlet yönetimini tanzim etmesi ve ordu komutanı olarak Şam, Irak, Mısır ve Kudüs'ün fethi gerçekleştirmek için sarf ettiği emek ve gayret önemli hâdiseler olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmamızda Hz. Ömer'in hadis rivayet eden sahâbîlerin rivayetleri kendisine ulaştığında ceddenin mirastan pay alıp alamayacağı konusunda olduğu gibi Hz. Ebû Bekir'in ceddeye miras vermediği ancak, Peygamberimizin (s.a.s.) ceddeye 1/6 hisse verdiğine dair hâdiseyi istişhad eden başka bir sahâbînin istişhadını kabul edip yanlış olan icraatından dönmesi Sahâbî Döneminde Hz. Ali'nin ve Tâbiûn Döneminde ise Şu'be b. el-Haccâc'ın Sahâbe ve Tabiûn'un hadis rivayetlerinin doğruluğuna dair yemin istemesi ve ravinin rivayet ettiği 3 defa kapıyı çalıp izin isteme hâdisesinde olduğu gibi istişhad için başka bir sahâbî ravi tarafından işitilip işitilmediğinin araştırılması rivayet ettiği hadislerin rivayet değeri ve bu rivayetlerin diğer sahabîlerden özellikle eksik ezberlenmesi neticesinde Hz. Âişe tarafından hadisın tashihi yapıldığına dair bazı örnekler zikredilmiştir. Hz. Ömer'in kullandığı istişhad metodu hadislerin sahih bir şekilde nakledilmesi yanında hadisın başka ravileri var mı? yok mu? şeklinde bir araştırma ile de hadis ravilerinin mevsûkiyetinin tasdiki yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Râvîler, Hz. Ömer, İstişhâd, Âidiyet

Testimony of Hadiths by the Prophet (p.b.u.h.) the Contribution of Omer's Method of Witnessing to the Hadith of Knowledge

Abstract

Omer b. al-Hattâb emerges as a companion who has been the most wasted on both Hadith Sciences and İslamic History because it is worth noting that the hadiths narrated in the Hadith Science are subject to criticism in terms of capturing the values and hadiths in transit. Prophet Muhammad (p.b.u.h.) declared the year of 622 when he had emigrated from Mecca to Medina as the beginning of the calendar and the army commander, Damascus, Iraq, Egypt, and Jerusalem, have come to the conclusion that the labor and effort to realize the conquest is important. As the narrators of Umar's hadith narrated to him, he was not able to take the inheritance share of the grandma Abu Bakir didn't inherit to grandma however, accepting the consultation of another companion who has complained about the fact that the Prophet (p.b.u.h.) gave a 1/6 share to the grandma In the period of Companios for example Ali and Tabiun Periods just as Şuba b. al-Hacca'c is in the process of stealing the door three times and asking for permission which narrated, as the request of the Companions and Tabiun for the correctness of the hadith narrations and to hear whether it was heard by another companion narrator some examples have been cited for the proofreading hadiths by Aisa. The witness method that Umar used to convey the hadiths safely and are there other narrators in the hadith? no? a study of the history of the hadith narrators is done.

Keywords: Hadiths, Narrators, Omar, Witnesses, Belonging

Giriş

Ömer b. el-Hattâb'ın Hayatı

Künyesi: Ömer b. el-Hattâb b. Nufeyl b. Abdiluzza b. Riyâd b. Abdillâh b. Kurt b. Rezah b. Adıyy b. Ka'b b. Lueyy b. Ğâlib el-Kuraşî el-Adevî Ebû Hafs¹

Annesi Hanteme binti Hâşim Zi'rumahayn b. el-Muğîre b. Abdillâh b. Ömer Mahzûm² (Hanteme binti Hişâm da denilir ancak 1. rivayet daha doğrudur.)³

Hayatı

Hız. Ömer, Fil Vâkıası'ndan 13 sene sonra doğmuş, Usâme b. Zeyd b. Eslem'in babasından onun da dedesinden rivayet ettiğine göre Ömer: "Büyük Ficâr'dan 4 yıl sonra doğdum." dedi.⁴

Hilal b. Yisâf'ın rivayetine göre Ömer b. el-Hattâb (r.a.) 40 erkek, 11 kadının Müslüman olmasından sonra⁵ Mekke'de Müslüman olmuştur.⁶ Oğlu Abdullâh'ın rivayetine göre babası Müslüman olurken Peygamberimiz onun göğsüne 3 defa vurarak: "Allah'ım onun göğsündeki kını çıkar onu imanla değiştir!" diye dua etmiş, bunu 3 defa tekrar etmiştir.⁷

Peygamberimizin (s.a.s.) Mekke'den Medine'ye hicretin yılı olan 622 yılını Hicrî Takvim başı kabul etmiş⁸, Allah kendisine Şâm, Irâk ve Mısır'ın fethini müyesser kılmıştır.⁹

Ukbe b. Âmir'in Ebû Hureyre'den rivayete ettiği bir hadise göre Peygamberimiz (s.a.s.): "Benden sonra bir Nebî olsaydı Ömer olurdu." buyurmuştur."¹⁰

Rasûlullâh'ın (s.a.s.) hicretinden önce hicret etmiş¹¹, Bedir Savaşı başta olmak üzere Hız. Peygamberle beraber bütün savaflara¹² ve Rıdvan Biati'na katılmıştır.¹³ İlk olarak "Emîru'l-Mü'minîn" olarak isimlendirilmiş¹⁴, 10 yıl 5 ay halifelik yapmıştır.¹⁵

Ebû Hanîfe, Hız. Peygamberin (s.a.s.), Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer'in 63 yaşında vefat ettiklerini kaydetmiştir.¹⁶ 23 Senesi Zilhicce ayında el-Muğîre b. Şu'benin (ö. 50/670) kölesi Feyrûz tarafından yaralanmış¹⁷, Zilhicce ayının bitiminden 4 gün önce Çarşamba günü şehit

¹ Cemâluddin Ebu'l-Haccâc el-Mizzî (1413/1992). *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, (tah. Beşşâr Avvâd Ma'rûf) 2. Baskı, Beyrut: Muessetu'r-Risâle, 21: 316-317. Muhammed b. Abdilberr el-Kurtubî (1415/199). *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 3: 235.

² el-Kurtubî, *el-İstîâb*, 3: 235.

³ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

⁴ el-Kurtubî, *el-İstîâb*, 3: 235.

⁵ el-Kurtubî, *el-İstîâb*, 3: 236.

⁶ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

⁷ el-Kurtubî, *el-İstîâb*, 2: 237.

⁸ el-Kurtubî, *el-İstîâb*, 3: 236.

⁹ el-Kurtubî, *el-İstîâb*, 3: 236.

¹⁰ el-Kurtubî, *el-İstîâb*, 3: 236.

¹¹ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

¹² el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

¹³ el-Kurtubî, *el-İstîâb*, 3: 236.

¹⁴ el-Kurtubî, *el-İstîâb*, 3: 235.

¹⁵ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

¹⁶ Ebû Hanîfe Nu'man b. Sâbit, (1382/1962). *Musned*, (takdim ve tah. Safvetu's-Sakâ), yy. 168.

¹⁷ el-Kurtubî, *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, 3: 240.

edilmiştir. Hz. Âişe'nin evinin içine Rasûlullah'ın yanına defnedilmiş, Suhayb b. Sinân cenaze namazını kıldırmıştır.¹⁸

Hz. Ömer Peygamberimizle sıhriyet bağının kesildiğini ifade ederek Hz. Osman'ın eşinin vefatından sonra kızı Hafsa validemizi nikâhlamak istediğinde Peygamberimiz (s.a.s) “Ondan daha hayırlı bir hısımlık haber vereyim mi?” demiş, Hz. Osman’la kızını evlendirmiş ve Hafsa ile nikâhlanmıştı.¹⁹

Hz. Ömer’in Hadis İlimi’ndeki Yeri

Sa’d b. İbrahim’in Ebû Seleme’den onun da Âişe’den rivayet ettiği bir hadiste Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Sizden önceki ümmette muhaddisler vardı. Bu ümmetin içinde hiçbir muhaddis olmasa bile Ömer b. el-Hattâb olurdu.”²⁰ Bu rivayet, Hz. Ömer’in hadis rivayetindeki yeri ve önemini ifade etmeye yeter bir karinedir. Peygamberimiz (s.a.s.) döneminde çoğu fikhî meseleleri ihtivâ eden 500 kadar hadisten oluşan bir sahife de yazmıştır.²¹

Hocaları

1. Nebî (s.a.s.) (ö. 10/632)²²
  2. Ubeyy b. Ka’b (ö. 19/640)²³
  3. Ebû Bekir es-Siddîk (ö. 12/634)²⁴
- 13.2.Talebeleri

Cemâluddin Ebû'l-Haccâc el-Mizzî (ö. 742/1341) Hz. Ömer’in 157 hocasını kaydetmiştir. Bunlardan bazıları:

1. İbrâhim b. Abdirrahmân b. Avf²⁵
2. İbrâhim b. Abdirrahmân b. Avf’ın Azadlı Kölesi Eslem²⁶
3. Esved b. Yezid en-Nehaî (ö. 75/694)²⁷
4. Esîr b. Câbir²⁸

¹⁸ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

¹⁹ Ebû Hanîfe, *Musned*, 172.

²⁰ el-Kurtubî, *el-İstîâb*, 3: 236.

²¹ Hz. Ali, Abdullah b. Mes’ûd, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ömer olmak üzere birçok sahâbî yanında Saîd b. Müseyyeb, Kâdî Şüreyh, Esved b. Yezîd ve Kays b. Ebû Hâzim gibi pek çok tâbî rivayette bulunmuştur. Bu hadisleri, Ebû Bekir en-Neccâd, *Musnedu Ömer b. el- Hattâb* (nşr. Mahfûzurrahmân Zeynullah, Medine, 1415/ 1994) ve İbn Şeybe, *Musnedu Emiri'l-Mu'minîn Ömer b. el- Hattâb* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût, Beyrut 1405/1985) adlarıyla bir araya getirmiştir. Kocak, Muhsin, (2007). “Ömer” *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 34: 52.

²² el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

²³ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

²⁴ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

²⁵ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

²⁶ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

²⁷ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

5. Eş'as b. Kays (Ebû Muhammed Ma'dikerib b. Kays b. Ma'dikerib el-Kindî) (ö. 40/661) ²⁹
6. Ömer b. el-Hattâb'ın Müezzini Akra' ³⁰
7. Enes b. Mâlik (ö. 93/712) ³¹
8. el-Berâ b. Âzib (ö. 71/690) ³²
9. Sa'lebe b. Ebî Mâlik el-Kurazî ³³
10. Câbir b. Semure ³⁴
11. Câbir b. Abdillâh (ö. 70/697) ³⁵
12. Câbir (Cuveyr) el-Adevî ³⁶
13. Cubeyr b. Hayye es-Sekafî ³⁷

H. Ömer'in rivayet ettiği hadisler, *el-Kutubi's-Sitte* veya *el-Kutubu't-Tis'a* delilen İmam Mâlik (ö. 179/795), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), el-Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261/875), et-Tirmizî (ö. 279/892), Ebû Dâvûd (ö. 275/888), en-Nesâî (ö. 303/915) İbn Mâce (ö. 273/886) ve ed-Dârimî'nin (ö. 255/828) hadis koleksiyonları ³⁸ yanında bu müelliflerden daha sonra tasnif edilen et-Taberânî'nin (ö. 360/971) *el-Mucemu'l-Kebîr*, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, es-Suyûtî'nin (ö. 911/1505), *el-Câmiu's-Sağîr*, Ali el-Muttakî el-Hindî'nin (ö. 975/1573), *Kenzu'l-Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl* adlı eserlerinde de vardır. Hz. Ömer'in Hadislerde kullanmış olduğu İstîşhâd metoduyla ilgili zikrettiğimiz örnekler bu kaynaklarda vardır.

Ebû Hanife Nu'mân b. Sâbit'in (ö. 150/776) Hadis ile ilgili olan eseri *Musned*'inde ilk hadis rivayeti Ebû Hanife> Muhammed b. İbrahim et-Teymî> Alkame b. Vakkâs el-Leysî>, Ömer b. el-Hattab> isnadıyla "Ameller, niyetlere göredir." hadisidir. ³⁹ Bu hadis, el-

Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmiu's-Sahîh*'inin de ilk hadisidir. Rivayetin isnadı ise: el-Buhârî> el-Humeydî> Sufyân> Yahyâ b. Saîd el-Ensârî> Muhammed b. İbrahim et-Teymî> Alkame b. Vakkâs el-Leysî> Ömer b. el-Hattab'tır. Muhammed b. İbrahim et-Teymî, Alkame b. Vakkâs el-Leysî, Ömer b. el-Hattab ⁴⁰ her iki hadiste de ortak ravidir. Hadis metni her iki rivayette de aynıdır.

²⁸ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

²⁹ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

³⁰ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

³¹ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

³² el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

³³ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

³⁴ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

³⁵ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

³⁶ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

³⁷ el-Mizzî, *Tehzîb*, 21: 317.

³⁸ Bu 9 eser *el-Kutubu's-Sitte* ve *Şuruhuhâ* adıyla İstanbul'da Çağrı Yayınları tarafından 1981 ve 1992 yıllarında 2 defa neşredilmiştir.

³⁹ Ebû Hanîfe, *Musned*, 8.

⁴⁰ el-Buhârî, Muhammed b. İsmail, (1992). *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları. Bedu'l-Vahy, 1.

İstişhâd Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

“Şehide” kelimesinden türemiş olan “şâhid” kelimesi hazır⁴¹, “şehâdet” kelimesi kesin haber⁴², “istişhad” kelimesi ise “ bir olaya şâhid olduğunu haber verme”⁴³, şahit olup olmadığını sorma⁴⁴ anlamlarına gelmektedir.

İstişhâd’ın içeriği ile ilgili olarak şu yorum yapılmıştır: “İlk önce söz getirilir. Sonra onun bundan doğan ve buna zeyil konumunda olan doğruluğuna delil ve örnek teşkil eden diğer bir söz takip eder.”⁴⁵

İstişhâd kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’de bir olayın gerçekleşip gerçekleşmediğini ispat etmek için olaya şahit olan kişinin gördüğü olayın bir başkası tarafından da görülmüş olduğunun delillendirilmesi anlamını taşıdığı: “Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin.”⁴⁶ âyetindeki beyanla Kazf hâdisesinde 4 şâhit getirmeyi, “Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adâletle yazsın. Hiçbir kâtip Allah’ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın; (her şeyi olduğu gibi) yazsın. Üzerinde hak olan kimse (borçlu) da yazdırsın, Rabbinden korksın ve borcunu asla eksik yazdırmamasın. Şayet borçlu sefih veya akıllı zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise, velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki de şâhit bulundurun. Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki kadın (olsun). Çağırdıkları vakit şahitler gelmezlik etmesin. Büyük veya küçük, vadesine kadar hiçbir şeyi yazmaktan sakın üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah nezdinde daha adaletli, şehadet için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygundur.”⁴⁷ beyanıyla borçlanmada ise 2 şahit getirilmesi şartı mevcuttur.

Ebû'l-Fazl İbn Manzûr (ö. 711/1311) Hz. Ömer’in şâhidliği hakkıyla yerine getirdiği ve şâhitliği yerine getirenleri nasıl eleştirdiği ile ilgili bir haberini zikretmiştir. “ Kim bir münkeri reddeder ve kınayanın kınamasından korkmadan hakkı ikâme ederse şüphesiz o şehitler cemaatine dâhildir. O bu konuda şöyle demiştir: “Bir adamın insanların eşyasını yaktığını gördüğünüzde size ne oluyor da ona sabır edip karşı çıkmıyorsunuz? Dediler ki: “Onun dilinden korkuyoruz.” O da şöyle dedi: “Bu sizin şâhitliğe layık olmadığınızı ortaya koyar.”⁴⁸

Kur’ân’dan İstişhâd Örnekleri

Hiz. Peygamberin (s.a.s.) Mirâc’da Allah’ı mı? Cebrâl’i mi gördüğü? konusunda hadislerde geçen malûmat üzerine tartışmalar yapılmıştır.

Hiz. Âişe (ö. 58/677) ile Mesrûk (ö. 63/682) arasında geçen hâdisede bu hadisenin hem hadisten ve hem de Kur’ân’dan istişhadını Hiz. Âişe yapmıştır. “...Mesrûk’un şöyle dediği

⁴¹ İbn Manzûr, (Tarihsiz). *Lisânu'l-Arab*, “Şehide”, Beyrut: Dâru Sâdır, 3: 242.

⁴² Mecduddin Muhammed b. Ya’kûb el-Feyrûzâbâdî, (1407/1987). *el- Kâmûsu'l-Muhît*, “Şehide”, 2. Baskı, 3: 372.

⁴³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “Şehide”, 3: 240.

⁴⁴ el-Feyrûzâbâdî, *el- Kâmûsu'l-Muhît*, “Şehide”, 372.

⁴⁵ Durmuş, İsmail, (2001). “İstişhâd”, *DİA*, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 23: 392.

⁴⁶ Nisa,4/15.

⁴⁷ Bakara, 2/282.

⁴⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “Şehide” 3: 240.

rivayet edilmiştir: “Hz. Âişe’nin yanında dayanmış otuyordum. Bana dedi ki: “Yâ Ebâ Âişe!⁴⁹ Üç şey vardır ki her kim onlardan birini söylese, Allah’ın Rasûlüne büyük iftira etmiş olur. Ben: “Nedir onlar?” dedim.

“Her kim Muhammed’in (s.a.s.) Rabbini gördüğünü iddia ederse, Allah’a en büyük iftira etmiş olur.”

Ben: “Dayanmış vaziyette idim. Hemen oturarak: “Ey Mü’minlerin Annesi! Bana müsâade buyur, acele etme Azîz ve Celîl olan Allah: “Yemin olsun ki Peygamber O’nu, apaçık ufukta gördü.”⁵⁰ “Yemin olsun ki onu başka bir inişte de gördü.”⁵¹ buyurmadı mı? dedim.” Âişe (r.anhâ): “Bu ümmetten bu meseleyi Rasûlullah’a ilk soran benim.” Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “O, ancak Cibrîl’dir. Ben, O’nu şu iki defadan başka halk edildiği şekilde görmedim. Onu semâdan inerken vücudunun büyüklüğü yer ile gök arasını kaplamış olarak gördüm.”⁵² Âişe (sözüne devamla): “Hem sen Allah’ın (kendisi hakkında): “Onu gözler idrâk edemez ama o gözleri idrâk eder. O, Latîf’tir, Habîr’dir.”⁵³ buyurduğunu işitmedin mi? (yine) Allahu Teâlâ Hazretlerinin: “Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur, yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahiy eder. O yücedir, hakîmdir.”⁵⁴ buyurduğunu duymadın mı? ” dedi.

Hadislerde Bazı İstişâd Örnekleri

Hadis Usûlü’nün temel ilim dallarından birini olan Cerh ve Ta’dîl Esasları’nın bir nev’i temellerinin atılmasına zemin hazırlayan Hadislerin sıhhatini tespit etmekte râvilerin ezberleyip ezberlemediğinin sorgulanması ve Peygamberimiz’den (s.a.s.) rivayet ettiği bir hadisi rivayet eden başka bir sahâbî râvinin bulunup bulunmadığının araştırılması olarak tanımlayabileceğimiz Hadis’te istişâd meselesine dair bazı örnekler sunacağız.

Hz. Ebû Bekir Örneği

Hz. Ebû Bekir’in hilâfeti döneminde cedde’nin (büyükanne) mîrâsının, Kur’ân’da geçmediği ve Rasulullah’ın (s.a.s.) Sünnet’inden bir uygulama bilmediği gerekçesiyle ona mîrâs vermeyen Hz. Ebû Bekir’in (ö. 13/634) bu uygulamasının yanlış olduğunu el-Muğîre b. Şu’be (ö.50/670): «Rasulullah’ın yanında bulunduğunu ve cedde’ye 1/6 miras verdiğini ifade ettiğinde, Hz. Ebû Bekir: “Yanında herhangi biri var mıydı?” diye sormuş, Muhammed b. Mesleme el-Ensârî (ö. 43/663) ayağa kalkıp el-Muğîre b. Şu’be’nin (ö. 50/670) söylediği gibi: “Peygamberimizin ceddeye 1/6 miras verdiğini” ifade etmesi karşısında Hz. Ebû Bekir bu ısrarından vazgeçmiştir. Hz. Peygamberin ceddeye mirastan 1/6 miras verdiğini ifade eden sâhâbiye Hz. Ebû Bekir’in bu hususunun başka bir sahâbî tarafından işitilip işitilmediğini

⁴⁹ Mesrûk’un künyesidir.

⁵⁰ Tekvîr, 81/23.

⁵¹ Necm, 53/13.

⁵² Peygamberimizin Cibrîl’i gördüğü ile ilgili Hz. Âişe: “ Necm Sûresi 9-11. âyetlerle ilgili olarak şöyle demiştir: “Bu ancak Cibrîl’dir. (a.s.) Cibrîl ona erkekler suretinde gelirdi. Bu defasında ise asıl kendi sureti olan şekilde gelmiş ve semânın ufkunu kaplamıştır.” Bkz. Muslim, (1992). *el-Câmiu’s-Sahih*, İstanbul: Çağrı Yayınları, İmân, 77.

⁵³ En’âm, 6/103.

⁵⁴ Şûrâ, 43/51.

sorması hadislerin Hz. Peygambere âdiyetini sorgulama ve hadislerin istişhadında Hz. Ömer'den önce önemli bir merhaleyi teşkil etmektedir

Abdullah (b. Ahmed b. Hanbel)> Babası (Ahmed b. Hanbel)> Abdurezzâk> Ma'mer (b. Râşid) ez-Zuhrî (İbn Şihâb)> Âişe (r.anha) şöyle dedi: “Fâtıma ve Abbâs, Ebû Bekir'e gelip Rasûlullah (s.a.s.) Fedek arazisinden ve O'nun Hayber hissesinden miras istediler. Ebû Bekir Rasûlullah'ın şöyle dediğini işittim dedi: “Biz mirasçı bırakmayız bıraktıklarımız sadakadır. Âli Muhammed bundan yer Ancak Rasûlullah'ın yapmış olduğunu gördüğüm bir işi bırakmam onu yaparım.”⁵⁵

Hz. Ömer, Ridde hâdisesi olduğunda Hz. Ebû Bekir'e: “Sen Rasûlullah'ın (s.a.s.) (Allah Rasûlu (s.a.s.) Ben İnsanlar Allah'tan başka ilah olmadığını söyleyinceye kadar onlarla savaşmakla emir olundum. Onlar bunu söylediklerinde Onun hakkı hariç onlar, kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Hesapları da Allah'a aittir.”) buyurduğunu işitmedin mi? diyerek bu hadisi istişhad getirerek Peygamberimizin (s.a.s.) böyle bir sözü olduğu halde nasıl insanlarla savaşacaksınız?” diye sorduğunda Hz. Ebû Bekir onun bu sorusuna : “Ben namaz ile zekâtın arasını ayırmam. İkisinin birbirinden ayıranlarla da savaşırım.” diyerek karşılık vermiştir.⁵⁶

Hz. Ali Örneği

Hz. Alî, hadis rivayetinde hassasiyetini bizzat şöyle ifade etmiştir: “Ben Rasûlullah'tan bir hadis işittiğim zaman Allah beni onunla dilediği kadar faydalandırır. Birisi bana bir hadis rivayet ettiği zaman ondan bunu Rasûlullah'tan işittiğine dair yemin etmesini isterim. Eğer yemin ederse onu tasdik ederim. Ebû Bekir de bana rivayet etti fakat Ebû Bekir doğru söyler.” demiş sonra hadisi zikretmiştir.⁵⁷

Şu'be b. el-Haccâc (ö. 160/776) da Hâlid (b. Hâris el-Huceymî) (ö. 186/802) ve Muâz b. Muâz'ı (b. Nasr b. Hassân el-Anberî) (ö. 198/813) hariç hadislerini aldığı hocalarından yalan bir hadis rivayet etmemeleri konusunda titiz davranır, yemin almadan onların hadislerini kabul etmezdi.⁵⁸ Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855): “Şu'be'nin: “Ben yemin ettirmeden bir adamdan hadis almam.” dediğini zikretmiştir.”⁵⁹

Hz. Âişe Örneği

Saîd b. el-Müseyyib'in (ö. 94/713) rivayetine göre Ebû Bekir (ö. 12/634) vefat ettiğinde ağlayanlar oldu. Ömer (r.a.) (ö. 23/643) şöyle dedi: «Yaşayanların ağlamasıyla meyyite azab olunur.»⁶⁰ Rasûlullah'ın (s.a.s.) bir kabre uğradığını ve âilesinin ağlamasından dolayı meyyite azab edilir.» dediğini Hz. Âişe duyunca: «Allah Ebû Abdırrahmân'ı affetsin: «Allah, kimse

⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, (1992). İstanbul: Çağrı Yayınları, 1: 10.

⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 1: 11.

⁵⁷ Kırbaoğlu, *Hadis Müdafası*, 112.

⁵⁸ Köycü, Erdoğan, (2016). *Şu'be b. el-Haccâc'ın Hayatı ve Hadis İlmi'ndeki Yeri*, İslam ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, Karabük: 5(8): 3107.

⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, (1987). *Kitâbu'l-İlâl ve Ma'rifeti'r-Ricâl*, (tah: Koçyiğit, Talat, Cerrahoğlu, İsmail), el-İstanbul: Mektebetu'l-İslâmiyye, 2: 366. Diğer bir örnek için Köycü, *Şu'be b. el-Haccâc'ın Hayatı ve Hadis İlmi'ndeki Yeri*, 3107-3108.

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 1: 47.

kimsenin günahını çekmez.”⁶¹ buyurmuyor mu? diyerek onun bu hadisi yanlış anladığını ifade etmiştir.⁶² Başka bir rivayette ise: “Hz. Âişe’nin Vallahi Allah Rasûlü (s.a.s.): “Birisinin ağlamasıyla ölüye azap edilir.” demedi. Fakat Rasûlullah (s.a.s.): “Ailesinin ağlamasından dolayı kâfirlerin azabını artırır.” dedi.⁶³ “Güldüren ve ağlatan O’dur.”⁶⁴ “Kimse kimsenin günahlarını yüklenmez.”⁶⁵ buyurdu.” demiştir.

Abdullah> Babası (Ahmed b. Hanbel)> Abde (İbn Süleymân Ebû Muhammed el-Kilâbî)> Hişâm > Babası> (Abdullah) İbn Ömer tarikiyle rivayet edilen bir hadiste O, (Ömer b. el-Hattâb) Nebî’nin (s.a.s.) şöyle dediğini söylemiştir: “Ölüye ehlinin ağlamasından dolayı azap edilir.” Bu (konu) Âişe’ye zikredildiğinde o şöyle dedi:“ Bunu İbn Ömer mi söylüyor? “Rasûlullah (s.a.s.) bir kabre uğradığında, Ehli ağlıyor, o, kabirdeki azap görüyor.” dedi. Sonra “Kimse kimsenin günahlarını yüklenmez.” âyetini okudu.⁶⁶ Abdullah b. Ömer’in babası Ömer b. el-Hattâb’tan rivayet ettiği fakat tam işitmemesinden dolayı metnini karıştırdığı bu hadisi, Hz. Âişe, Hz. Peygamberden (s.a.s.) işittiği şekilde zikretmiş, Hz. Ömer’in bu hadisteki hatasını tashih yapmıştır.

Şâh Veliyyullah Dihlevî (ö. 1110/1766), Hz. Ömer’in hadisi niçin böyle anladığını şöyle izah etmiştir: “ Hz. Âişe, Ömer’in bu rivayetini onun tam zapt edemediğinden ağlamayı, azabın sebebi anlamış, hükmü de ölü hakkında genel sanmıştı.”⁶⁷

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) vefatından sonra hanımları, Hayber ve Fedek’teki Rasûlullah’ın hisselerinden mirâslarını istemek için Hz. Osman’ı (ş. 35/656), Hz. Ebu Bekir’e gönderdiler. Bunun üzerine kendisi de Hz. Peygamberin eşlerinden birisi olmasına rağmen Hz. Âişe (r.a.): “Allah’tan korkmuyor musunuz? Sizler, Rasûlullah’ın (s.a.s.) şu hadisini işitmediniz mi? “Biz (Peygamberler) mîrâs bırakmayız. Bizim bıraktıklarımız sadakadır.”⁶⁸ “Bu mallar, Muhammed’in ailesinin ânî ihtiyaçları ve misafirler için sarf edilir. Ben öldükten sonra bu mallar, benden sonra iş başına geçen kimsenin tasarrufundadır.”⁶⁹

Hz. Peygamberin hanımları, bu sözler üzerine isteklerinden vaz geçtiler. Hz. Peygamberin kızı Hz. Fatıma (r.a.), Ebu Bekir es-Sıddık’ın (r.a.) yanına gelerek ona: “Sen öldüğünde sana kim vâris olur?” diye sordu. Hz. Ebu Bekir (r.a.) “Evlâdım ve âilem.” diye cevap verdi. Bunun üzerine Fatıma (r.a.) “O halde sana ne oluyor da, Rasûlullah’a bizden başkasını vâris yapıyorsun?” diye sorar. (Ben Rasûlullah’ın (s.a.s.): “Biz miras bırakmayız.” dediğini işittim. Fakat ben, Rasûlullah’ın yardım ettiklerine yardım eder, infakta bulduklarına da infak ederim.)⁷⁰ Buna karşılık Hz. Ebu Bekir: “Ey Allah’ın Rasûlünün Kızı! Allah’a yemin ederim ki ben, babandan ne altın ne gümüş ne şu ne bu mirâs aldım.” dedi. Fâtıma ise: “Hayber’deki hisselerimiz Fedek’teki sadakalarımıza ne oldu?” deyince Hz. Ebu Bekir: “Ey Rasûlü Kızı! Ben Rasûlullah’ın (s.a.s.): «Bunlar, Allah’ın hayattayken bana yedirdiği bir

⁶¹ Fâtır, 35/18.

⁶² Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 2: 31.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 1: 41-42.

⁶⁴ Necm, 53/43.

⁶⁵ Fâtır, 35/18.

⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 2: 38.

⁶⁷ Şâh Veliyyullah Dihlevî, (1994). *Hucetullahi’l-Bâliğa*, (terc. Mehmet Erdoğan), İstanbul: İz Yayıncılık, 2: 525.

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 1: 10.

⁶⁹ *el-Buhâri*, Ferâiz, 3, İ’tisâm, 5.

⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 1: 10.

lokmadır; ben öldükten sonra bunlar, Müslümanların ortak malıdır.» dediğini işittim.” diye cevap verdi.⁷¹

Hz. Ebû Bekir, namaz ile zekâtın arasını ayırmak isteyenlerle savaşaacağını zira zekâtın malın hakkı olduğunu.» da ifade etmiştir.⁷²

Hz. Ömer Örneği

Kapı Çalma Hâdisesi

Hz. Ömer’i ziyarete gelen ve 3 defa evinin kapısını çalıp geri dönen Hz. Ömer’le de karşılaşınca kendisine geldiğini ve kapısını 3 defa çalıp geri döndüğünü ifade edince :«*İzin istemek üç defadır. İzin verilirse girersin, verilmezse geri dönersin.*»⁷³ hadisini Peygamberimizden (s.a.s.) bizzat işitmediği için ilk olarak Ebû Musâ el-Eş’ârî’den (ö. 42/662) işitince ondan başka bir sahâbinin bu hadisi duyup duymadığına dair şâhit istemesi, Ebû Mûsa el-Eş’ârî’nin aynı hadisi işten Ubeyy b. Ka’b’ı (ö. 33/654) şâhit getirmesi hâdisesi hem Kur’ân hem de sünnetin ortak mütalaası ile birlikte hadiste istişhadın en güzel örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

«Ey îmân edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi fark ettirip ev halkına selâm vermeden girmeyiniz!»⁷⁴ âyeti zaten hem kendi evimize hem de başkalarının evlerine izinsiz girmemeyi, izin alarak ve selam vererek girmeyi emretmektedir.»

İbn Kuteybe (ö. 276/889), Hz. Ömer’in hadislerde istişhada başvurmasını şöyle yorumlamıştır: “Çok rivayet eden veya hüküm bildiren bir hadis nakledip de bunu Rasûlullah’tan işittiğine dair bir şâhid getirmeyenlere sert davranırdı.”⁷⁵

Cedde’nin Mîrâsı Hâdisesi

Ceddenin mîrâsı konusu Hz. Ömer’e (ş. 23/643) arz edildiğinde O’nun da bu uygulamayı bilmediği ve Peygamberimizin (s.a.s.) uygulaması ile ilgili şâhitlerin şehâdetlerinden sonra meseleyi çözüme ulaştırdığına baktığımızda bu ve bunun gibi diğer bazı hâdiseler, Sahâbe-i Kirâm’ın Kur’ân ve Sünnet’in ortak mütalaası Hadîs Usûlün temellerini oluşturması açısından en güzel örneklerdendir.⁷⁶

⁷¹ *el-Buhârî*, Meğâzî, 14; Müslim, Cihâd, 49; Ebû Dâvûd, İmâre, 1.

⁷² Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 1: 48.

⁷³ el-Buhârî Muhammed b. İsmail, (1992). *el-Câmiu’s-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları, İsti’zân, 13. Müslim b. el-Haccâc, (1992). *el-Câmiu’s-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları, Edeb 33-37. Ebû Dâvud Süleymân b. Eş’as, (1992). *Sunen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, Edeb 127, 130; et-Tirmizî, (1992). *Sunen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, İsti’zân 3; İbn Mâce Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid, (1992). *Sunen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, Edeb,17, 69.

⁷⁴ Nûr Sûresi, 24/27.

⁷⁵ İbn Kuteybe, (1989). *Te’vilu’l-Muhtelifi’l-Hadis* (Hadis Müdafaası terc. M. Hayri Kırbaşoğlu), 2. Baskı, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 111-112.

⁷⁶ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ’*, (1992). İstanbul: Çağrı Yayınları, Ferâiz, 8. et-Tirmizî, Ferâiz, 10. *Ebû Dâvûd*, Ferâiz, 5. en-Nesâî, *Sunen*, (1992). İstanbul: Çağrı Yayınları, Ferâiz, 4.

Fâtıma binti Kays Hâdisesi

Hiz. Ömer'in Peygamberimizden hıfz edilenlerin sahâbiler tarafından doğru ezberlenilip ezberlenmediğinin araştırılması hassasiyeti, başka bir hâdisede de karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerden biri de Fâtıma binti Kays'ın (ö. 54/674)⁷⁷ hadisiyle ilgilidir: “Ezberleyip unuttuğunu veya doğru söyleyip söylemediğini bilmediğimiz bir kadının sözünden dolayı Rabbimizin Kitabı'nı, Peygamberimizin Sünneti'ni terk etmeyiz.”⁷⁸

Sahâbe-i Kirâm'ın Peygamberimize (s.a.s.) söylemediği bir sözü kasten isnad etmelenin mümkün görünmediğini ancak ezberlerken bazı hatalar yapabilecekleri, eksik ezberleyecekleri veya hadislerde karıştırma yapabilecekleri de muhtemeldir. İmrân b. Husayn'ın (ö. 110/728) yaptığı değerlendirme de bu durumu açıklamaktadır: “ Vallahi eğer istesem iki gün arka arkaya hiç durmadan hadis rivayet edebilirim. Lakin beni bundan alıkoyan şudur ki ashâbtan bazıları benim gibi hadisi işittiler, benim gibi hadislere şahit oldular. Birçok hadis rivayet ediyorlar fakat hadisler onların dedikleri gibi değildir. Ben de onların karıştırdıkları gibi karıştırmaktan korkuyorum. Sana şunu söyleyeyim ki onlar hataya düşüyorlardı fakat bunu kasten yapmıyorlardı.”⁷⁹

Haceru'l-Esved'i Öpme Hâdisesi

Hiz. Ömer'in Haceru'l-Esved'i öperken de tavrı Hiz. Peygamberin bir konuda yapmış olduğu eylemin kendi hayatına tatbikinin ve bu konudaki hassasiyetinin tezâhürüydü. Âbis b. Rabîa'dan rivayet edildiğine göre şöyle dedi: “Ömer taşa baktı şöyle dedi: «Vallahi Rasûlullah'ı seni öperken gördüğüm için öpüyorum. Yoksa seni öpmezdim.» sözüyle yaptığı Sünnet olan bu davranışın şahidinin kendisi olduğunu ifadesinin yanında böyle davranışı tasdik ettiğini ve gelecek nesillerin de Haceru'l-Esved'in öpülebileceği sonucunu çıkarmasına da yardımcı olmuştur. Onun bu davranışını da rivayet ederek istişhadda bulunan Âbis b. Rabîa ve hadisin diğer ravileridir.⁸⁰

Men Kezebe Örneği

Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Ömer başta olmak üzere Sahâbe-i Kirâm Peygamberimizin (s.a.s.) hadislerinde «Ne noksanlık ne de ziyâde yapmamak» için gayret sarf ediyorlardı. Bu hususta Men Kezebe örneği çok dikkat çekicidir

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (ö. 290/903), babası Ahmed b. Hanbel'den (ö. 241/855) şöyle rivayet etmiştir. Bize Ebû Said ona Decîyn Ebû'l-Gusn Basrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir. Medine'ye gittiğimde Ömer b. el-Hattâb'ın azadlı kölesi Eslem (r.a.) ile karşılaştım. Bana Ömer'in şöyle dediğini rivayet etti: Ömer'e: «Benim ziyâde etmeye veya noksanlaştırmaya gücüm yetmez.» dediğimizde: Ömer: «Ben bir harf ziyade etmekten ve noksanlaştırmaktan korkuyorum.» Bize şüphesiz Rasûlullah: «Men kezebe aleyye fehuve fi'n-nâr» «Kim bana yalan isnâd ederse Cehennem'dedir.»⁸¹ buyurdu.

⁷⁷ Başaran, Selman, (1995). Fâtıma binti Kays mad. *DİA*, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 12: 227.

⁷⁸ *Müslim*, (1992). Çağrı Yayınları, İstanbul, Talak, 46. *Ebû Dâvûd*, Talak, 39. *et-Tirmizî*, Talak, 5.

⁷⁹ Kırbaoğlu, *Hadis Müdafası*, 112.

⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 1: 16-17.

⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 1: 46-47. Bu hadisin “müteammiden kaydıyla rivayetleri tarafımızdan incelenmiş, hadisin “müteammiden” (kasten) kaydıyla 53, “müteammiden kaydı olmaksızın” 3 sahâbî isnadı tespit edilmiş,

Ashâbın hadis rivayeti konusundaki titizlik ve sıklığına ve hadislerde tahrif ve fazlalık veya noksanlık vuku'a gelmesinden korkarak rivayetten çekinmelerine bir baksana. Çünkü onlar Peygamber'i (s.a.s.) şöyle derken işitmişlerdi: "Kim benim ağzımdan yalan söylese, Cehennem'de oturacağı yeri hazırlasın." ez-Zubeyr'den (r.a.) de aynı hadis rivayet olunmuştur ve O : "İnsanların bu hadise " kasden" kelimesini eklediklerini görüyorum. Allah'a yemin ederim ki Ben: "Rasûlullah'ın " kasden" lafzını söylediğini işitmedim." demiştir.⁸²

Ebû Hureyre Örneği

Ebû Hureyre'nin (ö. 59/679) hadis rivayet etmesini en çok Hz. Ömer'in engellediği söylenir. Ancak Ömer sadece Ebû Hureyre'nin değil bütün sahabîlerin ahkâmıla ilgili olmayan hadisleri rivayet etmesine karşı çıkmış böylece Kur'an'ın ihmal edilmesine, ruhsat ile ilgili rivayetlerin tembelliğe yol açmasına, anlaşılması güç bazı hadislerin zihinleri karıştırmasına mani olmak istemiştir. Hz. Ömer'in çok hadis rivayet etmekten vazgeçmediği takdirde Ebû Hureyre'yi geldiği yere (Devs'e) göndermekle tehdit ettiği, ona halife Osman'ın da böyle bir haber gönderdiği söylenmektedir. Bu iki halifenin daha önce duymadıkları hadisleri rivayet eden bütün sahabîlere karşı sert davrandığı hatta Ebû Bekir ile Ömer'in, Hz. Peygamber'den bizzat duymadıkları bir hadisi nakleden sahabînin rivayetini, bu sahabî tanınmış da olsa onu Rasûlullah'tan duyan bir başka ahit getirmediği kabul etmedikleri bilindiğine göre onların Ebû Hureyre'nin çok hadis rivayet etmesini engellemeye çalışmaları kendisini yalancılıkla itham ettikleri anlamına gelmez. Nitekim Hz. Ömer, Ebû Mûsa Eş'arî'nin (ö. 42/662) bir rivayetine de Ebû Said el-Hudrî'yi (ö. 74/694) şahit olarak dinleyene kadar itibar etmemiştir. Hz. Ali de bizzat duymadığı hadisleri rivayet eden sahabîlerin, onları Rasûl-i Ekrem'den duyduklarına dair yemin etmelerini istemiştir. Hz. Ömer'in daha sonra Ebû Hureyre'yi hadis rivayetinde tamamen serbest bırakması onun şahsına karşı özel bir tavır takınmadığını göstermektedir.⁸³

Hz. Ömer'in, Sahâbe-i Kirâm'ın az rivayet etmesini istemesinin sebebi nedir? gibi bir soruya verilecek cevap şudur: "Ashaba az rivayette bulunmalarını emrederdi. Bunu insanların rivayeti çoğaltmaması münâfıkların, fâcirlerin ve câhil bedevîlerin hadislere yabancı şeyler karıştırmaması, tedlis (karışıklık) ve uydurma rivayetlerin ortaya çıkmaması için yapıyordu."⁸⁴

Bu konuda Ebû Hureyre'nin rivayete ettiği bir hadiste de Hz. Ömer'in Ebû Hureyre'den istişhad istediği vâkidir. "Ebû Hureyre'den rivayet edilmiştir: "Ömer, mescide uğradı. Hassân (b. Sâbit) (ö. 60/680) şiir okuyordu. Onunla bu hususu konuştu: "Ben de şiir okuyordum. Senden daha hayırlısı kimdir?" diye sordu. Sonra Ebû Hureyre'ye yöneldi: "Seni Allah'a şahit tutuyorum. Sen "Rasûlullah'ın: "Allah'ım onu Rûhu'l-Kudus'le te'yid et !" dediğini işitmedin mi? "Bana cevap ver." dedi. O da: "Evet" dedi."⁸⁵

"Men Kezebe Hadisi Üzerine Bir Araştırma" adı altında Ankara'da Araştırma Yayınları tarafından 2013 yılında neşredilmiştir.

⁸² M. Hayri Kırbasoğlu, *Hadis Müdafaası*, 112.

⁸³ Kandemir M. Yaşar, (1994). "Ebû Hureyre", *DİA*, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 10: 164.

⁸⁴ Kırbasoğlu, *Hadis Müdafaası*, 112.

⁸⁵ Muslim, *Fedâilu's-Sahâbe*, 34.

Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb Örneği

Abdullah> Babası> (Ömer b. el-Hattâb), Harûn b. Ma'rûf> İbn Vehb> Amr b. el-Hars> Ebû'd-Nadr> Ebû Seleme b. Abdîrahmân> Abdullah b. Ömer Sa'd b. Ebî Vakkâs şöyle dedi: "Rasûlullah (s.a.s.) mestleri üzerine meşhetti."

Abdullah b. Ömer bu hadiseyi babasına sordu. (Ömer) "Evet. Sana Sa'd (b. Ebî Vakkâs) (ö. 55/674) Rasûlullah'tan bir şey rivayet ettiğinde onu başkasına sorma." dedi.⁸⁶

Abdullah b. Ömer babası Ömer b. el-Hattâb'ın kullandığı istişhad metodunu kullanmış Peygamberimizin mest üzerine mesh edip etmediğini babasının duyup duymadığını sorarak (istişhad) hâdisenin sıhhatini te'yid etmiştir.

Kadı Şureyh Örneği

Kadı Şureyh'in (ö. 80/699) nakline göre Hz. Ömer kendisine gönderdiği mektupta kendisine şunları tavsiye etmiştir: "Sana hükmü Allah'ın Kitabı'nda olan bir dava geldiğinde, onunla hükmet; insanlar seni o hükümden vazgeçirmesin. Sana hükmü Allah'ın Kitabında bulunmayan bir dava geldiğinde Rasûlullah'ın Sünneti'ne bakıver onunla hükmet. Allah'ın Kitâbı'nda olmayan Rasûlullah'ın (s.a.s.) Sünneti'nde bulunmayan bir şey gelirse o zaman insanların icmâ halinde oldukları şeylere bak ve onula amel et. Allah'ın Kitabı'nda olmayan Rasûlullah'ın (s.a.s.) Sünneti'nde de bulunmayan senden önce hiçbir kimsenin üzerinde durmadığı bir şey gelirse o zaman şu iki şeyden hangisini istersen onu seç, istersen kendi görüşünle ictihâd eder hemen o anda bir çözüme bağlarsın, istersen acele etmez düşünürsün. Acele etmeyip düşünmenin senin hayrına olacağını düşünüyorum."⁸⁷ Hz. Ömer'in Kadı Şureyh'e: "Allah'ın kitabında bulunmayan bir meseleyi Rasûlullah'ın Sünnet'inden delillendirmesi" gerektiğine dair talimatı onun Sünnet'ten bir istişhad ile hüküm vermesinin isâbetli bir karar olacağına dair en güzel örneklerden birini teşkil etmektedir.

Literatür

Hz. Ömer'in hayatı, devlet yönetimi, Sünnet, Fıkıh ve Tefsir'deki yeri gibi konularda kitap ve makale, yüksek lisans ve doktora tezi, doçentlik tezleri yazılmıştır. Bunlardan bazılarını kaydetmek istiyoruz.

Kitaplar

Mevlânâ Şiblî, (1927). *Hz. Ömer* (terc. Ömer Rıza) İstanbul: Amedi Matbaası,

Ahmet Ağırakça, (1984). *Hz. Ömer Dönemi İslam'da Siyaset ve Yönetim*, İstanbul: Beyan Yayınları.

Mahmut Şakir, (1994). *Dört Halife Hulefâ-i Râşidîn Hz. Ebubekir Hz. Ömer Hz. Osman, Hz. Ali*, (terc. Ferit Aydın), İstanbul: Kahraman Yayınları

Şiblî Nûmânî, (2000). *Hz. Ömer ve Devlet İdâresi*, (terc. Talip Yaşar Alp) I-II, İstanbul: Hikmet Neşriyat.

⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 1: 15.

⁸⁷ Şah Veliyyullah Dihlevî, *Huccetullahi'l-Bâliğa*, 1: 546.

Ali Muhammed es-Salabî, (2004). *Sîretu Emîri'l-Mü'minin Ömer İbni'l-Hattâb Şahsiyyetihi ve Asrihi*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.

Nihat Hatipoğlu, (2007). *Dört Halife Hz. Ebubekir Hz. Ömer Hz. Osman Hz. Ali*, İstanbul: ABC Basın Ajansı.

Ahmet Necip, (2012). *Hz. Ömer Bir Adâlet Savaşçısı*, Balıkesir: Altınpost Yayınları.

İbrahim Sarıçam, (2013). *Hz. Ömer*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.

Âdil Akkoyunlu, (2013). *Hz. Ömer*, İstanbul: Çıra Yayınları,

Mehmet Azimli, (2016). *Hz. Ömer*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Makâleler

Mehmet Reşit Özbalıkçı, (1989), *Arap Dilinde İlk İstişâd*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, 5: 369-383.

Hüseyin Tural, (1990), *Arap Dilinde Şiir ve Hadisle İstişâd Mes'alesi*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum: 9:67-79.

Tezler

Yüksek Lisans

Nadir Karakuş, (1990). *Hz. Ömer ve Devlet İdâresi*, (dan: Mehmet Ali Kapar), Konya: Selçuk Üniversitesi, SBE.

Hayri Erten, (1994). *Din Sosyolojisi Açısından Hz. Ömer Dönemi ve Olayları* (dan: Bünyamin Solmaz), Konya: Selçuk Üniversitesi, SBE.

Bekir Gezer, (1998). *Kamu İdâreleri Açısından Hz. Ömer Dönemi Devlet İdâresi*, (dan: Celal Yeniçeri), İstanbul: Marmara Üniversitesi, SBE.

Abdurrahman Yılmaz, (1999). *Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Faziletleriyle İlgili Hadislerin Tahlili*, (dan: Yusuf Ziya Keskin), Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, SBE

Halit Çil, (1999). *Hz. Ömer Dönemi Ordu ve Orduğâhlar*, (dan: Mehmet Özdemir), Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE

Muhittin Güney, (2001). *Hilâfetine Kadar Ömer b. el-Hattâb*, (dan: İbrahim Sarıçam), Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE.

Murat Mısırlı, (2001). *Hz. Ömer Döneminde Mâliye Teşkilâtı*, (dan: Nahide Bozkurt), Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE.

Mustafa Şahin, (2002). *Hz. Ömer Döneminde Şûrâ “ Danışma Meclisi ”* (dan: Ahmet Lütfi Kazancı), Bursa: Uludağ Üniversitesi, SBE.

Mustafa Necati Barış (2006). *Hz. Ömer Döneminde Bayındırlık Faaliyetleri*, (dan: İrfan Aycan), Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE.

Cihan Eker, (2006). *Hz. Ömer Devrinde Ehl-i Kitapla İlişkiler ve Tehcir*, (dan: İbrahim Sarıçam), Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE.

Muhammed Mustafa Yüksel, (2006). *Karizmatik Lider Örneği Olarak Hz. Ömer*, (dan: Mehmet Bayyığıt), Sakarya: Sakarya Üniversitesi, SBE.

Cafer Acar, (2007), *Dört Halife Dönemi Fetihlerinin Arka Planı*, (dan: Mehmet Özdemir), Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE

Rukiye Tosun, (2009). *Belazurî ve İbn A'sem'e Göre Hz. Ömer Dönemi Fetihlerinin Değerlendirilmesi*, (dan: İsmail Hakkı Atçeken), Konya: Selçuk Üniversitesi, SBE.

Ayşegül Öztürk, (2011). *Hız. Ömer Döneminde Güneydoğu Anadolu'daki Fetih Hareketleri*, (dan: Âdem Tutar), Elazığ: Fırat Üniversitesi, SBE.

Muhammed Ali Erdal (2011), *Hız. Ömer'in Tefsir Rivayetleri*, (dan: Mustafa Öztürk), Adana: Çukurova Üniversitesi, SBE.

İsmail Kaya, (2013). *Hız. Ömer ve Ailesi*, (dan: İsmail Altun), Erzurum: Atatürk Üniversitesi, SBE.

Yüksel Işın, (2013). *Türk Edebiyatı'nda Hız. Ömer Vecizeleri ve Bedreddin b. Himmet-Yârü'l-Mevlevî'nin Faslu'l-Hitâb min Kelâmı Ömer b. Hattâb" Adlı Eseri* (dan: Âlim Yıldız), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, SBE.

Doktora

Muhsin Koçak, (1987). *Hız. Ömer ve Fıkhi*, (dan: Selahattin Eroğlu), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE.

Mahmut Başköylü, (1995). *Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer Döneminde Devlet Halk Münâsebeti*, (dan: Mustafa Zeki Terzi), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, SBE.

Muammer Vural, (1997). *İslam Hukûk Düşüncesinde Yasama Yetkisi (Hız. Ömer Dönemi)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, SBE.

Sâdık Eraslan, (1997). *Sosyal ve Politik Sonuçları İtibariyle Hız. Ömer Devri Fetih Hareketleri*, (dan: Nesimi Yazıcı), Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE.

İsrafil Balcı, (2002). *Hız. Ömer Döneminde Diplomasi* (dan: Mustafa Zeki Terzi), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, SBE.

Serdar Özlü, (2003). *Dört Halife Döneminde İç Güvenlik*, (dan: İrfan Aycan), Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE.

Ebû Bekir Sifil, (2006). *Hız. Ömer'in Sünnet Anlayışı*, (dan: Ali Osman Koçkuzu), Konya: Selçuk Üniversitesi, SBE.

Davut Şahin, (2009). *Hız. Ömer'in Kur'an Anlayışı ve Yorum Yöntemi* (dan: Ahmet Nedim Serinsu), Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE.

Gökhan Atmaca, (2009). *Hız. Ömer'in Kur'an-ı Kerîm Anlayışı ve Tefsir İlmine Katkıları*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, SBE.

Halit Çil, (2009). *Hız. Ömer'in Liderliği*, (dan: Nahide Bozkurt), Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE.

Mustafa Necati Barış, (2013), *Câhiliyeden Hız. Ömer Döneminin Sonuna Kadar Yargı*, (dan: İrfan Aycan), Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE.

Mehmet Nur Akdoğan, (2014). *İmâmîye Şiası Kaynaklarına Göre Hilâfetine Kadar Hız. Ömer*, (dan: Mehmet Özdemir), Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE.

Doçentlik

Mustafa Fayda, (1979). *Hiz. Ömer Zamanında Gayri Müslimler (634-644)*, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Sonuç

Kur'an-ı Kerim'in hakikatin ortaya çıkarılmasında güzel bir yöntemi olan istişhad metodu hadislerin delillendirilmesinde de kullanılmıştır. Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin hadis örneğinde olduğu gibi Hiz. Ömer'in başka birisinin evine girmeden önce (kapıyı çalmada) 3 defa izin istenmesi hâdisesinde bu hadisin gerçekten söylenip söylenmediğinin başka kişi ve kaynaklardan araştırılması anlamına gelen istişhad durumu yani hadisin kaynağını (isnâdını) araştırması her türlü takdirin üzerindedir. Bir nev'i Cerh ve Ta'dil Kâideleri'nden olan râvinin bilinmemesi (Cehâletu'r-Râvî) ilkesinin izâlesi için sarf edilen gayretin neticesini oluşturup ravinin tanınmasını ortaya koyan bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hiz. Ömer ve Ebû Hureyre'nin hadis rivayetinde titizliklerine rağmen bazı hadisleri tam işitmeleri neticesinde ölüye azap edilmesi veya Mesrûk'un rivayet ettiği Hiz. Peygamberin (s.a.s.) Mirâc'ta Allah'ı görüp görmediği hususunun Hiz. Âişe'nin Kur'an'dan getirdiği delillerle tashihleriyle hâdiselerin vuzûha kavuşması örneklerinde olduğu gibi Kur'an'dan ve hadislerden istişhad marifetiyle hadislerin sıhhatinin tespitinin yapılması ve hadislerin yanlış yorumlanmasını engellenmesi *Hadis Usûlü*'nün en önemli konularından olan Cerh ve Ta'dil İlmi'nin gayesinin ortaya çıkarılmasına dolayısıyla Hadislerin gelecek nesillere sağlam bir şekilde intikâli açısından büyük öneme hâizdir.

Hiz. Ömer'in Hiz. Peygamberin hadislerinin âidiyetini tespitte göstermiş olduğu gayretin Hadis İlimleri'nin en önemli dallarından birisini oluşturan el-Cerh ve Ta'dil İlmi'nin temel esaslarını oluşturan 5'i ravinin âdâletine 5'i ise zabtına taalluk eden ve Metâin-i Aşere olarak tavsif edilen esaslardan biri olan Cehâletu'r-Râvî esasının araştırılmasının yanında Hiz. Peygamber'e (s.a.s.) kasten yalan isnâd etmenin de önüne geçecek bir araştırma metodu olduğu âşikardır.

İstişhâd metodu, *Hadis İlimleri*'ne katkısı, hadislerin gelecek nesillere sahih yollarla intikâlinde hadislerin doğru bir şekilde ezberlenmesi ve yazıyla tespitinde faydalı bir metottur. Hadislerin başka bir ravi tarafından istişhadıyla sahihliğinin tespiti ameliyesidir. Bir nevi isnad zincirinin de sağlamasını yapmaya eş değer görüyoruz.

Hiz. Ömer'in istişhad metodunu kullanmasının yanı sıra Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Âişe, Ebû Hureyre ve Abdullah b. Ömer gibi sahâbiler de bu metodu kullanmışlardır. Peygamberimizin (s.a.s.) Yemen'e gönderdiği Muâz b. Cebel'e orada kendisine gelen meseleleri nasıl halledeceğini sorduğunda: "Allah'ın kitabıyla onda bulamazsam Rasûlullah'ın Sünnetiyle onda da bulamazsam kendi içtihadımla hükmedeceğim." demesi, Hiz. Ömer halifeliği döneminde Kadı Şureyh'a yazdığı mektupta Allah'ın Kitabı'nda bulunmayan bir meseleyi Rasûlullah'ın Sünneti'ne bakmasını tavsiye etmesi, Peygamberimizin tasvibini aldığı bu hâdisleyle birebir örtüşmekte, Hiz. Ömer, Kadı Şureyh'e kendisine gelen bir meselenin hallinin Allah'ın Kitabı ve Rasûlünün Sünneti'nde bulamadığı bir durumda 3. merhalede insanların o meselede icmâsını almayı önermekte şayet o meselede icmâ yoksa kendi görüşüyle içtihad edebileceğini ancak onda da acele etmemesini tavsiyesi dikkate değer bir husustur.

Günümüzde de birbirine zıt gibi görünen hadislerin istişhad metodunu kullanılarak herhangi bir sahâbinin bu hadisinin başka hadis koleksiyonlarında isnâdı var mı? yok mu? Varsa hangi

kaynaklarda bulunmaktadır? gibi araştırmalar yapılması, Kur'ân-ı Kerîm'in tabiriyle "haberini iç yüzünü araştırma" esasından önemli olması yanında Rasûlullah'ın (s.a.s.) Sünneti'nin sağlıklı bir şekilde ortaya çıkarılmasına ve gelecek nesillere güvenli bir yolla intikâlini sağlamaya hizmet edecektir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, (1992). *Musned*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ahmed b. Hanbel, (1987). *Kitâbu'l-İlel ve Ma'rifeti'r-Ricâl*, (tah: Koçyiğit, Talat, Cerrahoğlu, İsmail), İstanbul: el-Mektebetu'l-İslâmiyye.
- el-Buhârî Muhammed b. İsmail, (1992). *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları,
- Başaran, S. (1995). "Fatıma binti Kays", *DİA*, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 12: 227.
- Cemâluddin Ebu'l-Haccâc el-Mizzî, (1413/1992). *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, (tah. Beşşâr Avvâd Ma'rûf) 2. Baskı, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 21: 316-326.
- Durmuş, İ. (2001). "İstişâh" *DİA*, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 23: 398.
- Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, (1992). *Sunen*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ebû Hanîfe Nu'man b. Sâbit, (1382/1962). *Musned*, (takdim ve tah. Safvetu's-Sakâ), yy.
- Erünsal, İsmail E. vdğr., (2017). *İlâhiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu (1953-2015)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
- İbn Kuteybe, (1989). *Te'vilu'l-Muhtelifi'l-Hadis*, (Hadis Müdafaası terc. M. Hayri Kırbasoğlu), 2. Baskı, İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- İbn Mâce Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid, (1992). *Sunen*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Manzûr Ebû'l-Fazl, (Tarihsiz), *Lisânu'l-Arab*, "Şehide", Beyrut: Dâru Sâdır.
- Kandemir MY. (1994). "Ebû Hureyre", *DİA*, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 10: 164.
- Kocak, M. "Ömer" *DİA*, (2007). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 34: 52.
- Köycü, E. (2013). *Men Kezebe Hadisi Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Araştırma Yayınları.
- Köycü, E. (2016). *Şu'be b. el-Haccâc'ın Hayatı ve Hadis İlmi'ndeki Yeri*, İslâm ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, 5(8), 3099-3024.
- Mecduddin Muhammed b. Ya'kûb el-Feyrûzâbâdî, (1407/1987). *el-Kâmûsu'l-Muhît*, "Şehide", 2. Baskı. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle.
- Muhammed b. Abdilberr el-Kurtubî, (1415/1995). *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, (1992). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- en-Nesâî Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb, *Sunen*, (1992). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şah Veliyyullah Dihlevî, *Huccetullahi'l-Bâliğa*, (1994). (terc. Mehmet Erdoğan), İstanbul: İz Yayıncılık.
- et-Tirmizî Muhammed b. İsâ, (1992). *Sunen*, İstanbul: Çağrı Yayınları.